

фактор формування соціальної ідентичності. Ма-теріали XXVIII Між-нар. наук-практич. конф. 26 листоп. 2010 р. – Донецьк, 2010. – С. 35–39.

- ¹⁶ Щедрін, А.Т. Феномен «Мовчання Неба» [Текст] А.Т. Щедрін // Філософська думка. – К., 2008. – № 3. – С. 47-61.
- ¹⁷ Книга Урантии. Полный канонический текст [Электронный ресурс] // Электрон. текст. дан. [Б.м.], Август, 2009 г. URL: <http://www.sir35.ru/BOOK/index.html> (дата звернення: 28.12.2012).
- ¹⁸ Кэрролл, Р.Т. Энциклопедия заблуждений: собрание невероятных фактов, занимательных обманов и опасных поверий [Текст] / Роберт Т. Кэрролл; Пер. с англ. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2005. – С.228-231.

SUMMARY

Anatoliy Tshedrin

Channeling as a phenomenon contemporary of religious: Philosophical, religious studies and culturrology of measurement

In clause is considered channeling as a phenomenon contemporary of religious, which is a component of movements «New Age»; bases of genesis and reproduction of channeling in western segment sociocultural of space, specificity of channeling as cultural practice, communication with paradoxographic of epoch; features of life channeling in the modern form; are submitted retrospectiw of channeling as complete cultural practice; the role of channeling as indicator spacing of culture and means of an establishment of real contacts with extra-terrestrial intelligents is underlined.

Keywords: channeling, «New Age», contemporary of religious, sociocultural of space, esoterism; paradoxographic, spacing, cultural practice, extra-terrestrial intelligents.

Марія ЧІКАРЬКОВА

Неоязичництво в Україні і світі в світлі постмодерністського дискурсу

Досліджено прагнення сучасного неоязичництва до синкретизації своїх систем, яке відповідає постмодерністській свідомості сучасного суспільства, що глобалізується. Найбільш послідовно це спостерігається в русі New Age.

Ключові слова: неоязичництво, New Age, синкретизм.

Україна, попри всі складнощі сучасного моменту її історії, залишається частиною європейського культурного простору, і зрозуміти динаміку її духовного життя можна лише в контексті тих протиріч, які нині характеризують світ християнської цивілізації. Органічна потреба в остаточній

національній самоідентифікації породжує явища, однотипні з тими, що відбуваються в усьому світі: погляд українця доволі часто звертається в глибини язичницької минувшини і спостерігається – особливо на «низовому» рівні культури – тяжіння до релігійного синкретизму, який виростає зі старовинного двовір'я.

Повернення до цінностей паганізму активно схвалює й постмодернізм, екстенсивно-поверховий і внутрішньо байдужий до духовного пошуку: «Язичництво являє собою досить зручну релігійну філософію для плюралістичного суспільства, в якому сусідять різні культури»¹.

Отже, сьогодні актуальним завдання не тільки визначити місце сучасного українського неоязичництва у світовому (або принаймні європейському) – контексті, але й з'ясувати глибинні причини успіху неоязичництва й ті світоглядні засади, на яких цей успіх базується.

Теперішнє суспільство, що неухильно глобалізується, – благодатний ґрунт для поширення філософії постмодернізму з її ідеєю синкретизму, що, зокрема, знаходить послідовний вираз у системі *New Age*. Філософія *New Age* відображає типові світоглядні орієнтири сучасної людини, і в дослідженні цієї концепції, як нам здається, центром уваги повинні стати неоязичницькі течії, що протягом останніх десятиліть здобули величезну популярність у всьому світі, претендуючи потіснити (якщо не дезавувати) монотеїстичні релігії. Одним із рушійних імпульсів тут є саме явище глобалізації.

Синкретичний характер неоязичницьких культів неодноразово фіксувався², але науковців зазвичай мало цікавили передумови та сутність цього синкретизму, оскільки означеного феномена глобалізація начебто здебільшого не стосується. Тож, хоча наукової та, особливо, популяризаторської літератури, присвяченої неоязичництву, достатньо багато, але це найчастіше загальні праці³ або дослідження конкретної міфології чи філософії певної течії⁴, особливостей географічного поширення неоязичництва тощо⁵. Крім того, більшість наших дослідників неопаганізму дотримується погляду, лапідарно висловленого А. Колондним: аналізуючи причини відродження язичництва в сучасному світі, він зазначає, що це «своєрідний супротив глобалізації, який виявляється у прагненнях багатьох народів зберегти свою національну ідентичність або відродити її»⁶. Дозволимо собі звернути увагу на деякі обставини протилежного характеру.

Справді, неоязичницькі течії переважно включають національний елемент і часто навіть зосереджені чи не виключно на ньому, доходючи до націоналістичних або й расистських крайнощів. Але водночас сила

неоязичницьких чи близьких до них течій синкретизує різні стародавні національні релігії та їхні образи світу, утворюючи релігійний сплав з різнорідних елементів, вливаючись таким чином у процеси глобалізації й підтримуючи їх (як-от релігія багаї або «Церква сатани» наших днів). Такі угруповання, на відміну від архаїчних «націоналістичних» систем, тяжіють до філософствування й теологічних доктрин, практично прагнучи здобути статус світової релігії. У цьому контексті варто згадати й експансію індуїстських і псевдобуддистських концепцій у західну свідомість (філософія *New Age* великою мірою базується на цій спадщині, нерідко з расистським відтінком*) – при цьому, зауважмо, що, за догмами того самого індуїзму, сповідати його іноземцям не можна, однак проповідування Вівекананди, поширення кришнаїзму або формування секти рерихівців відбувалося без жодного огляду на цей постулат. Відтак і бабуся, яка продає на київському вокзалі кришнаїтську літературу, авторитетно запевнює, що в цих книжках – виклад справжньої давньоукраїнської віри...

Бабуся, втім, наївно повторює те, що цілком серйозно виголосили ідеологи українського неоязичництва – Л. Силенко, В. Шаян, Г. Лозко та ін. Здійснюється не зовсім вправна, зате активна підміна понять: з реального існування праарійської єдності виводиться теза буцімто індоарійський пантеон та відповідна міфологія і є, в умовах втрати «справжньої», «рідної» віри, заповідником «проукраїнських цінностей». Здається, у підтексті ситуації лежить просто ірраціональне бажання відцуратися від християнства з його єврейською генезою й прилучитися до «арійського» світу. Але ж індо-іранська спільнота, попри безперечний вплив на слов'ян (культ хліба тощо), все-таки серйозно еволюціонувала: спершу розійшлися індоарії та шанувальники агурів, а прихильники ведичної релігії в Індостані вдалися до синтезу з віруваннями Чорної Індії (брахманізм) – де ж та «арійська чистота»? І шукати «своїх» богів серед тисяч індоарійських та дравидійських божеств, породжених уже суто індійською культурою, – марна справа.

Тенденція до синкретизації може й не бути такою послідовно глобальною, як рух *New Age* в цілому, проте саме прагнення поширити своє

* Хоча, після відкриття археологами в середині ХХ ст. величезної спадщини «Чорної Індії» та з'ясування її потужної ролі в формуванні брахманізму, расистське потрактування індо-буддійського духовного комплексу як суто «арійського духовного досвіду» втрачає свою обґрунтованість, проте для ряду ентузіастів від науки (на жаль, і в Україні) міф про антиномію «семітської» Біблії та «арійських Вед» продовжує відкрито чи імпліцитно мусуватися як в академічних, так і в навчально-освітніх виданнях.

релігійне вчення за межі власного національного світу сьогодні не менш характерне, ніж прагнення «законсервувати» й піднести на «рідному» ґрунті архаїчні системи. Цей важливий аспект сучасного неоязичницького руху нерідко залишається поза увагою дослідників, тому саме на ньому ми й зосередимося.

Феномен *New Age* з усіма його взаємовиключними, здавалося б, складовими, не випадково виникає якраз в епоху постмодернізму. Останній з його толерантністю, свободою вибору, культом індивідуалізму, зреченням загальних цінностей та універсальних істин, став добрим підґрунтям для релігійного плюралізму. Тут цінується не спіритуальний ідеал та моральне вдосконалення, а унікальність, екзотичність, отримання надприродних здібностей і втаємничених знань. Однак за ближчого розгляду ці унікальні техніки виявляються не такими вже й неповторними. І. Богачевська, зокрема, висловлює цікаву думку стосовно існування в сакральній літературі *New Age*, з її типовою фабулою осягнення світла Істини, мандрівних сюжетів (на зразок фольклорних), які переносяться не лише з книги в книгу, але й з одного напрямку *New Age* в інший⁷. Зазирнувши глибше, з'ясуємо, що подібні «мандрівні сюжети» й т. зв. духовні практики часто-густо експлуатуються вже сотнями років і новизна їхня полягає тільки в новому поєднанні.

Якщо ж звернутися до деяких не настільки глобальних, але дуже характерних прикладів експансивного й навіть агресивного синкретизму, то легко помітити намагання вийти за межі традиційних локальних кордонів і створити щось ширше, принаймні «паневропейське». Так, у середині ХХ ст. в Західній Європі складається культ «Вікка», який базується на північноєвропейській напівфольклорній традиції, доповненій «античною» складовою. У ньому величезного значення набуває божественний жіночий первень, взірцем якого визнається грецька Афродита, під час ритуалів використовуються оди Піндара, елінізована версія міфу про сходження богині Іштар у царство мертвих, а також шумерський гімн-молитва про повернення навесні врожаю⁸. Члени цієї секти адаптують і певні індо-буддійські максими: серед основних правил поведінки прихильників вікки – «Ніколи не вбивай живих істот, хіба що обороняючись або будучи спонуканим голодом»⁹. Водночас вікканська обрядовість – типова суміш чаклунства й шаманізму. Їхня мета – допомогти людині зв'язатися з божеством через природу. Ритуали зазвичай відбуваються на відкритому повітрі, у священних гаях, усередині магічного кола, де зосереджено п'ять першоелементів (земля, повітря, вода, вогонь, дух). Для досягнення зміненої форми свідомості використовуються техніки

гіпнозу: барабанний дріб, танці з тріскачками, медитація, руни, карти Таро, кришталеві кулі тощо¹⁰.

Неоязичництво подібного «локального» спрямування активно черпає з джерел архаїчного, дохристиянського минулого, посилено експлуатуючи національні почуття й нерідко мусуючи при цьому ідею, буцімто християнство – «чуже» (бо народилося в надрах юдаїзму). При цьому саме неоязичництво часто становить собою специфічну контамінацію з елементами християнства. Так, міжнародний рух Граля об'єднує буддійську ідею реінкарнації з християнськими десятьма заповідями – які, проте, досить своєрідно потрактовані¹¹. С. Бородін, описуючи діяльність теперішніх російських неоволхів, стверджує: «...люди, що вже сприйняли свідомість Христа, підносять волання до Охоронців Землі»¹², а далі, нібито цілком природно, веде мову вже про Веди та нащадків Волхва (з великої літери!). У такому ж ключі потрібно розглядати й скопійовані з православної церкви храми Дажбога в рунвірівців, і наше уславлене й плекане українське двовір'я (так ніби через поєднання з християнством язичництво «ошляхетнюється», а використання запозичень із християнської релігії автоматично переводить чаклуна-неоязичника в розряд «білих» (нешкідливих) магів.

У подібних язичницьких системах християнський елемент перестає бути власне християнським і стає радше якимось фетишем. Певною мірою це розплата за терпимість, виявлену поширювачами християнства до язичницької спадщини: з магічних церемоній та містерій поган у нову віру було перенесено чимало таїнств, що залишається підставою для різних закидів християнам і до нині. Загальновідомо, наприклад, що великодня писанка генетично є частиною язичницької магії плодючості. В Україні й сьогодні існує два види магічних яєць – писанки та крашанки. Крашанки варять накруто, фарбують в один колір та призначають для їжі (вони пов'язані з магією зцілення), писанки ж зоставляють сирими (щоби зберегти магію плодючості), фарбують у різні кольори та покривають малюнками¹³. До речі, сучасні неоязичники Великобританії, вшановуючи в час весняного рівнодення англосаксонську богиню весни та родючості Еостре, теж приносять їй у дарунок фарбовані яйця. Як їх правильно виготовити (отримавши потрібний колір, нанісши магічні руни та освятивши за певним ритуалом) – докладно розписано у відповідних посібниках. Підготовлене в такий спосіб яйце готове до ритуальної трапези та обміну з іншими учасниками шабашу¹⁴. Наші неоязичники інтерпретують подібну збіжність як свідчення єдності «арійського» духовного простору в його національних виявах. Та насправді в усіх, без винятку, народів архаїчної епохи яйце було символом зародження життя – аж до

космогонічних міфів про «золоте» («срібне» і т. д.) яйце – до напів-семітського Стародавнього Єгипту й Китаю включно.

Характерне також створення «від імені народу» індивідуальних авторських міфів, які атестуються як начебто глибоко стародавні. На цьому будується започаткована Л. Силенком РУН-віра, і відгалуження від цієї структури стають усе більш потужними, проникаючи навіть у шкільну й вузівську програми (чого варте хоча б вивчення в наших школах «Велесової книги» як буцімто справжньої давньослов'янської літературної пам'ятки). Серед прихильників таких переконань можна зустріти й деяких сучасних українських письменників – С. Наливайка, С. Плачинду, В. Войтовича та ін.

Таким чином, неопоганство з його розкріпаченням дохристиянських імпульсів (що, на думку творців та ентузіастів цих рухів, «звільняє» людську особистість) є ворожим церковній справі обоження людини. Уривки з різноманітних сакральних-міфологічних текстів на кшталт Вед або Авести, а ще частіше – з усіляких апокрифів та філософських текстів на зразок антихристиянських творів Ніцше покликані надати неоязичництву статусу «поважної релігії» з власною глибинною й органічною духовною традицією.

Інтегрується все це сьогодні в русі сатаністів. З 70-х рр. XX ст. у світі поширюється «Церква сатани», яка вважає, що «боротьбу з Христом» ще не завершено (офіційним святом цієї секти є Гелоїн – кельтське за походженням свято розперезання усієї нечисті, яке так дбайливо впроваджують нині в нашій середній школі). Основою цих вірувань стала виразна переорієнтація з поклоніння добру на вшанування зла – так в людині «розкріпачується» те, з чим два тисячоліття боролася християнська культура. Показово, що антихристиянське спрямування сатаністів не передбачає антисемітського моменту, притаманного для провінційних націоналістичних неоязичницьких культів: сатаністи активно виживають поняття юдейської кабали; вони також широко запозичують елементи гностичних вчень та окультних наук, для філософського обґрунтування своїх поглядів використовують ідеї Ніцше, а під час церемоній згадують імена не лише різних демонів, але й язичницьких богів та негативних казкових персонажів¹⁵.

Учення сатаністів, так само як біблійний апокриф чи єретична концепція, є засобом надання цим угрупованням «легітимності», аури «книжної релігії». Так, у сучасній Росії виникає секта *крисятниця*, і шокуюча соголосність із російським словом *крыса* (щур) – це ще невинний гумор, заснований на т. зв. народній етимології: адже кінець світу першими почують щури, тому вони підуть у безпечне місце й виживуть. Їхня доктрина – заперечення існування Бога і вшанування апокрифічної першої жінки

Адама демониці Ліліт. Секту очолює «королева Крис», а священна книга секти – записи «пророцтв старої королеви Крис». Обряд посвяти в крисятниці більш ніж характерний. Жінки, вдягнуті в довгі жовті балахони, приймають наркотик, звертаються до «Святої Ліліт» та сатани. Кандидатка у члени секти вбиває спійману нею особисто кішку (ворога щура), відсмоктує трохи мозку і просить, щоби душа щура злилася з душею нової крисятниці. Далі відбувається групова лесбійська оргія¹⁶.

Усе це типологічно споріднене з аналогічним «духовним пошуком» сучасного Заходу. Одна з найвідоміших на Заході неоязичницьких сект – гарднеріанство (за іменем Д. Б. Гарднера), що теоретично спирається на «Александрійську традицію» – від імені Александра Сандерса¹⁷. Воно зводиться до вшанування Богини та Рогатого Бога (підсумовує іконографію Зла – від ханаанейського Ваала до церковного сатани), представлені в громаді вірних Верховною жрицею та жерцем.

Спроби інтелектуалістського обґрунтування неоязичництва в системі «філософії *New Age*» перетворюються на спроби синтезу не стільки філософських концепцій, скільки теологічних доктрин та міфологем старовинних язичницьких релігій. Неоязичництво щедро черпає зі східної філософії, але – у спрощеному, адаптованому для Заходу та необтяжливому варіанті. Зокрема, нью-ейджерам не властиве негативне ставлення до матерії, песимізм та аскетика, на зміну яким приходять оптимізм і гедонізм¹⁸. Це псевдофілософія, яка здатна задовольнити хіба що напівосвічених людей, і недаремно неоязичницький рух швидко втратив ауру «втаємничення», «елітності» й трансформувався в характерну форму масової культури. На наших очах в широкому соціальному загалі – аж до духовних псевдоеліт включно – формується досить потужна контркультура, яка намагається зруйнувати юдеохристиянську цивілізацію, що ґрунтується на Біблії. Ця контркультура не гребує суто антикультурними засобами у своїй боротьбі з традицією; поєднуючи «усе з усім», вона прагне до широкої консолідації у світовому масштабі, до завоювання твердих позицій в освіті, до активного впливу на суспільство, передусім на молодь (через такі архетипи свідомості, як, скажімо, національна гордість). І лише цілеспрямоване вивчення цього явища на різних рівнях його функціонування може дати повне уявлення про його реальні можливості й перспективи.

А заклик Г. Лозко «Ми повинні БУТИ, жити, існувати як одна з висококультурних націй світу, націй з глибинною прадавньою культурою»¹⁹ звучить усе ж таки як пафосний заклик до повернення в кам'яний вік. Чи ж того заслуговує наша й справді висококультурна Україна?

- ¹ Пенник Н., Джонс П. История языческой Европы / Н. Пенник, П. Джонс. – СПб: Евразия, 2000. – С. 386.
- ² Бондаренко Д. Феномен «New Age» / Д. Бондаренко // Людина і світ. – 2000. – № 8. – С. 11-18; Неокульты: «новые религии» века? – Минск: Четыре четверти, 2002.
- ³ Гуцуляк О. П. Неоязичництво як світоглядне явище (історико-філософський аналіз): автореф. дис.... канд. філософ. наук. / Олег Борисович Гуцуляк. – Львів, 2005; Неокульты: «новые религии» века?..; Новые религиозные объединения России деструктивного и оккультного характеров: [справочник]. – Белгород: Миссионерское отделение МП РПЦ, 2002.; Резепова И.С. Неоязычество в культуре: история и современность: автореф. дис.... канд. философ. наук / Ирина Станиславовна Резепова. – Ростов н/Д, 2005.
- ⁴ Гримасси Р. Викка: Древние корни колдовских учений / Р. Гримасси. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 1999; Дем'янчук К. Міжнародний рух Граля / К. Дем'янчук // Релігійна панорама. – 2002. – № 12. – С. 70-76; Петрик В. Сатанинські секти / В. Петрик // Українське релігієзнавство: Бюлетень Української Асоціації Релігієзнавців: Відділення Релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України. – К., 1993. – С. 77-93.
- ⁵ Неокульты: «новые религии» века?..; Новые религиозные объединения России деструктивного и оккультного характеров...; Резепова И.С. Неоязычество в культуре: история и современность...; Шнирельман В. А. Назад к язычеству? Триумфальное шествие неоязычества по просторам Евразии / В. А. Шнирельман // Неоязычество на просторах Евразии: Сб. по материалам конф., проведенной Институтом этнологии и антропологии РАН (Москва, июнь 1999). – С. 130-169.
- ⁶ Колодний А. Язичництво і неоязичництво / Анатолій Колодний // Релігійна панорама. – 2007. – № 12. – С. 70.
- ⁷ Богачевська І. Сакралізація, десакралізація чи виклик New Age? / Ирина Богачевська // Людина і світ. – 2002. – № 3. – С. 19.
- ⁸ Пенник Н., Джонс П. История языческой Европы. – С. 382.
- ⁹ Гримасси Р. Викка: Древние корни колдовских учений. – С. 57.
- ¹⁰ Гуили Р. Э. Энциклопедия ведьм и колдовства / Р. Э. Гуили. – М.: Вече, А.Корженевский, 1998. – С. 104.
- ¹¹ Дем'янчук К. Міжнародний рух Граля... – С. 72-73.
- ¹² Бородин С. А. Книга мудрости русских волхвов / С. А. Бородин. – М.: Веды, 2003. – С. 6.
- ¹³ Кампанелли П. Возвращение языческих традиций / П. Кампанелли. – М.: КРОН-ПРЕСС, 2000. – С. 66.
- ¹⁴ Там же. – С. 69-73.
- ¹⁵ Новые религиозные объединения России деструктивного и оккультного характеров. – С. 97, 98, 100.
- ¹⁶ Там же. – С. 106, 140.
- ¹⁷ Гуили Р. Э. Энциклопедия ведьм и колдовства. – С. 272–273.
- ¹⁸ Бондаренко Д. Феномен «New Age»... – С. 13.
- ¹⁹ Лозко Г. Українське язичництво / Галина Лозко. – К.: Укр. центр духовної культури, 1994. – С. 3.

SUMMARY

Mary Chikarkova

Neo-Paganism in Ukraine and the world in an aspect of postmodernism's discourse

In article is studies the direction of modern Neo-Paganism to syncretism it's own system and that is the reflex of postmodernism mentality of modern society which is globalized. From this point of view most consistently is the movement New Age.

Keywords: Neo-Paganism, New Age, syncretism.

Семен АБРАМОВИЧ**Християнська та неязичницька традиції у форматі національної культури**

Досліджено діалектику протистояння в сучасній українській культурі християнської традиції та неоязичництва, яке претендує на виключне право репрезентувати національну духовність.

Ключові слова: християнство, неоязичництво, міжнаціональна та національна культура, двовір'я, етнічна релігія.

Сьогодні в усьому світі, так само й в Україні, загострилося питання про духовні орієнтири. Поряд з руйнівними наслідками секуляризації й масовою бездуховністю, поширюється й прагнення знайти власне духовне коріння. Намічається загострення конфліктів усередині християнства, до якого додається експансія неоязичництва: є помітна кількість наших сучасників, що готові відкинути тисячолітній досвід християнської України на користь РУН-віри, яку оголошують єдино можливою для «справжнього українця».

Людям властиво пам'ятати про життя пращурів, зберігати в пам'яті звичаї та обряди, яких вони віками дотримувалися. Подекуди в народі вся ця минувшина й досі живе. Мій покійний вуйко до церкви ходив ретельно, але й домовика в хліві підгодовував – про всяк випадок. Таке явище, за церковною термінологією, здавна зветься двовір'ям. Людина, навіть сприйнявши начебто істини християнської релігії, продовжує вірити в паралельне існування також язичницьких богів. Власне, й за Біблією, світ отих істот, що їх обожнювали язичники, все ж таки існує, але тільки як світ бісів, нечистої, ворожої Богові сили, якій людина вклонялася в стародавні часи через свою темноту, через розгубленість перед сліпою стихійністю природи, через навіженство диявола, вождя легіонів демонів.